

BOLALARDA NUTQ VA AQLIY RIVOJLANISHNING ORQADA QOLISH SABABLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Muallif: Aliyev Ziyodjon

Qo‘qon Universiteti Andijon filiali

Pediatriya ishi yo‘nalishi

25-01 guruh talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda nutq va aqliy rivojlanishning orqada qolishiga sabab bo‘luvchi omillar, ularning psixologik va fiziologik jihatdan shakllanish jarayonlari tahlil qilingan. Shuningdek, bunday kechikishlarni erta aniqlash va bartaraf etishning samarali yo‘llari, tarbiya va ta‘lim jarayonidagi psixologik yondashuvlar ko‘rib chiqilgan. Tadqiqotda ota-onalar, pedagoglar va tibbiyot xodimlari o‘rtasidagi hamkorlikning ahamiyati, korreksion mashg‘ulotlarning bolalar nutq va tafakkur rivojiga ta‘siri ilmiy asoslangan. Maqolada 2020–2025-yillar oralig‘idagi so‘nggi ilmiy izlanishlar va tibbiy kuzatuvlarga tayangan holda tahlil o‘tkazilgan.

Kalit so‘zlar: nutq rivojlanishi, aqliy rivojlanish, kechikish sabablari, logopedik mashg‘ulotlar, psixologik yordam, korreksiya, pedagogik yondashuv.

Аннотация: В данной статье рассматриваются причины задержки речевого и умственного развития у детей, а также психологические и физиологические особенности этого процесса. Особое внимание уделено методам ранней диагностики и коррекции таких нарушений. Освещается роль сотрудничества между родителями, педагогами и медицинскими специалистами в процессе развития ребенка. Анализ основан на научных исследованиях и медицинских наблюдениях, проведенных в 2020–2025 годах.

Ключевые слова: развитие речи, умственное развитие, причины задержки, логопедия, психокоррекция, педагогический подход, семья.

Annotation: This article examines the causes of delayed speech and intellectual development in children, focusing on the psychological and physiological aspects of the process. It emphasizes early diagnosis, corrective methods, and the importance of collaboration between parents, teachers, and medical specialists. The analysis is based on scientific research and medical observations conducted between 2020 and 2025.

Keywords: speech development, mental growth, developmental delay, correction, psychological assistance, pedagogical support, family involvement.

Kirish

Bola shaxsining to‘liq shakllanishi uning nutq va aqliy rivojlanish darajasi bilan chambarchas bog‘liqdir. So‘nggi yillarda pediatriya, psixologiya va logopediya sohalarida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bolalarda nutqning sust rivojlanishi ko‘p hollarda aqliy faoliyatning kechikishiga sabab bo‘ladi. Bu holatning kelib chiqish sabablari biologik, ijtimoiy va psixologik omillar bilan izohlanadi.

Ayniqsa, erta bolalik davrida asab tizimining to‘liq shakllanmaganligi, ona tilidagi nutq muhitining yetarli emasligi, ota-onalarning e‘tiborsizligi, yoki televizor va gadjetlarning haddan tashqari ta’siri bolaning tafakkur jarayonini sustlashtiradi. Shuningdek, homiladorlik davridagi infeksiyon kasalliklar, tug‘ruqdagi jarohatlar yoki irsiy omillar ham nutq va aqliy rivojlanishga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu boisdan bolalarda bunday kechikishlarni erta aniqlash, logopedik va psixologik yordamni tizimli yo‘lga qo‘yish bugungi kunda dolzarb masalaga aylanmoqda.

Asosiy qism

Nutq — bu inson tafakkurining ifodasi bo‘lib, bolaning muloqot, o‘rganish va o‘zini anglash qobiliyatini shakllantiradi. Aqliy rivojlanish esa fikrlash, xotira, diqqat, idrok va tasavvur kabi psixik jarayonlarning uyg‘un rivojlanishini talab qiladi. Bolalarda bu jarayonlar bir-biriga chambarchas bog‘liq bo‘lib, ulardan birining sustligi boshqasiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tibbiy jihatdan qaraganda, nutq rivojlanishidagi kechikishlar ko‘pincha markaziy asab tizimining disfunktsiyasi, eshitish organlarining buzilishi yoki miya faoliyatining

yetarlicha faollashmaganligidan kelib chiqadi. Psixologik omillar esa — bolaning muloqot muhitida bo‘lmasligi, mehr yetishmasligi, emotsional stress yoki oilaviy nizolar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

So‘nggi yillarda o‘tkazilgan tadqiqotlarga ko‘ra, nutq kechikkan bolalarda intellektual faoliyatning pasayishi ham kuzatiladi. Shuning uchun logopedik mashg‘ulotlar, refleksoterapiya, sensor o‘yinlar, musiqiy terapiya va psixologik korreksiya usullarini uyg‘unlashtirish tavsiya etiladi.

Ota-onalar va pedagoglar bola nutqidagi o‘zgarishlarni diqqat bilan kuzatib borishi zarur. 2 yoshdan boshlab bola 200–300 so‘z bilishi, 3 yoshda esa oddiy gap tuza olishi kerak. Agar bu belgilar kuzatilmasa, mutaxassisga murojaat qilish lozim. Shu bilan birga, bolaning ijtimoiy muhitini boyitish, o‘yin orqali o‘rgatish, suhbatlashish, ertak o‘qish kabi amaliy usullar nutq va tafakkurni faollashtiradi.

Takliflar

1. Bolalarda nutq va aqliy rivojlanishni muntazam kuzatib boruvchi logoped-psixolog markazlari tashkil etish.
2. Ota-onalar uchun maxsus treninglar, seminarlar o‘tkazish orqali erta rivojlantirish metodlarini o‘rgatish.
3. Har bir maktabgacha ta‘lim muassasasida rivojlantiruvchi o‘yin va sensor mashg‘ulotlar majburiy tarzda joriy etilishi.
4. Pediater va psixologlar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish orqali diagnostika tizimini takomillashtirish.

Xulosa

Bolalarda nutq va aqliy rivojlanishning orqada qolishi – bu nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy-psixologik muammo hisoblanadi. Uning erta aniqlanishi, kompleks yondashuv asosida bartaraf etilishi bolaning kelajakdagi ijtimoiy moslashuvi va intellektual salohiyatini belgilaydi. 2020–2025-yillar oralig‘ida o‘tkazilgan ilmiy tadqiqotlar shuni tasdiqlaydiki, bolaning atrof-muhit bilan faol muloqoti, mehr va ijobiy psixologik muhit uning tafakkurini tez rivojlantiradi. Shu sababli, har bir pedagog, shifokor va ota-ona bu jarayonning faol ishtirokchisiga aylanishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Raximova N. "Bolalar nutq rivojlanishining psixologiyasi" – Toshkent: Fan nashriyoti, 2021.
2. G'anieva M. "Aqliy rivojlanishning psixopedagogik asoslari" – Toshkent: TDPU, 2020.
3. Jalolova S. "Logopediya va defektologiya asoslari" – Toshkent: Ilm Ziyo, 2022.
4. Karimov O. "Bola psixologiyasi va rivojlanish bosqichlari" – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti, 2023.
5. Ibragimova D. "Erta yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirish metodikasi" – Samarqand: Innovatsiya, 2024.
6. Saidov B. "Psixologik korreksiya va nutq terapiyasi" – Toshkent: Akademiya, 2025.